

HUGO CLAUS FAMILIEALBUM

ARAGORN FUHRMANN

Georges Wildemeersch, *Hugo Claus. Familiealbum*
Kalmthout, Polis, 2018, 382 pp, ill.,
ISBN 9789463103084

Drie jaar na zijn gunstig ontvangen studie *Hugo Claus. De jonge jaren* (2015) publiceerde Georges Wildemeersch, wederom bij de Antwerpse uitgeverij Polis, een al even fraai vormgegeven vervolgboek. Het kreeg de titel *Familiealbum* mee en verscheen in een jubeljaar voor de tien jaar eerder gestorven schrijver. Ook diens familiegeschiedenis kwam in 2018 aan bod. Daarbij werd links en rechts gewezen op het feit dat Claus opgroeide in een door de collaboratie getekend milieu en dat hij zelf lid was geweest van een

nationaalsocialistische jeugdbeweging. In de driedelige radioreeks *De sporen van Claus* (Radio 1), bijvoorbeeld, en in de groots opgezette tentoonstelling in het Letterenhuis werden die niet vergeten. Maar geen van deze initiatieven bracht Claus' 'foute' verleden zelfs maar een beetje stelselmatig in verband met zijn schrijverschap. De politieke, ideologiekritische en historiserende benadering van Claus' oeuvre moest stevast wijken voor een nogal romantische en ten dele mythische inkleuring van het beeld van de schrijver als een vrouwenmagneet die sensuele liefdesgedichten schreef en constant van genre en stijl veranderde om als een gepatenteerde rebel aan elke etikettering te ontsnappen. Alsof de volwassen Claus zijn 'zwarte jeugdijaren' als vanzelf achter zich had gelaten en op een mooie ochtend ontwaakte als een aan niets of niemand gebonden kosmopoliet. Dat was het beeld dat bijvoorbeeld prevaleerde in de expositie *'Hugo Claus, Con amore'* (Bozar) en tijdens de door Behoud de Begeerte in elkaar geknutselde *'Hommage met oesters #2'*. Het is maar de vraag of dat een goede manier is om het nauwelijks nog gelezen werk van deze belangrijke schrijver opnieuw onder de aandacht van een wat breder publiek dan onvoorwaardelijke bewonderaars en al of niet zelfverklaarde Clauskenners te brengen. Hoe dan ook lijken de idolatrie en dweepzucht die in het Clausjubeljaar de toon zetten een wat dieper gaande en ook voor nieuwe generaties lezers interessante benadering vaak in de weg te staan. Tegen die achtergrond leek *Hugo Claus. Familiealbum* (2018) van Georges Wildemeersch toch iets anders te bieden. De opzet van deze studie mag ambitieus worden genoemd: de auteur wil volgens de tekst op het achterplat niet alleen een kroniek van de familie Claus presenteren, maar ook een nieuw licht werpen op diens wederaren tijdens *"de duistere periode van en na de Tweede Wereldoorlog"* én *"de turbulente jaren*

met Elly Overzier en de experimentele schilders en schrijvers in Parijs en Italië". Ik meen dat Wildemeersch die belofte niet waarmaakt. *Familiealbum* is niet het verhaal geworden waarin wat dieper wordt gegraven. Het is een zoveelste variant geworden op de intussen welbekende geschiedenis van Claus' leven en werk en Wildemeersch laat enkele mooie kansen lopen om thema's als oorlog, collaboratie en repressie eindelijk ten volle in stelling te brengen.

In het verlengde van *Hugo Claus. De jonge jaren* zoomt Georges Wildemeersch in *Familiealbum* opnieuw in op de jeugd- en twintigerjaren van de gevierde auteur, maar het boek telt meer foto's van Claus' eerste vrouw en de nadruk komt voorts meer te liggen op de bijzondere relatie van de schrijver met zijn familie. Het laatste is een pertinente keuze, aangezien die familie een onuitputtelijke bron van inspiratie vormde voor Claus' fictie. Daarvan getuigt met name de familieroman (naast zoveel meer) *Het verdriet van België* (1983), het *magnum opus* van de schrijver, waarin deze zijn wonderlijke transformatie van een devote en Vlaamsgezinde kostschooljongen in achtereenvolgens een jonge nationaalsocialist en een artiest van het modernistische type heeft gefictionaliseerd, en en passant een grotesk-satirisch portret schildert van zijn door religieuze voorstellingen en Vlaams-nationalistische wensdromen verblinde bloedverwanten. Wildemeersch komt in zijn nieuwe boek sterk voor de dag als hij eerst de grootouders van de schrijver alsook een handjevol ooms en tantes introduceert aan de hand van hun reacties op het boek waarin zijzelf en hun tekortkomingen met evenveel humor als onverbiddelijkheid tegen het licht worden gehouden. Vervolgens wordt in *Familiealbum* beknopt de geschiedenis van de voorouders van de auteur uiteengezet, waarna drie hoofdstukken volgen die onder meer de ouders Jozef Claus en Germaine

Vanderlinden, hun zoons kostschooltijd en de oorlogsjaren die de jonge Claus in Kortrijk beleefde met enige uitvoerigheid (opnieuw) behandelen. Vanaf het zesde hoofdstuk verschuift de klemtoon naar de persoonlijke lotgevallen van de intussen jongvolwassen schrijver. We volgen Hugo Claus gedurende zijn verblijf in achtereenvolgens Oostende, Parijs, nogmaals Oostende, nogmaals Parijs, Oostakker, Italië en, ten slotte, Gent. De familie wordt daarbij, conform de titel van dit boek, nooit helemaal uit het oog verloren. Wildemeersch doorspekt zijn documentaire relaas met gebeurtenissen aan het thuisfront en analyses van de literaire teksten waaraan Claus toentertijd werkte: teksten die keer op keer blijken te gaan over de familie. Het resultaat van dit alles is een nogal dispaaraat geheel dat naast uniek beeldmateriaal (van Claus' geliefden Madeleine Wieme en dus ook van de bijzonder fotogenieke Elly Overzier) vele wetenswaardigheden bevat over de Parijse, de Oostakkerse en de Italiaanse periode van de auteur. Bijzonder nuttig is eveneens de hier gul rondgestrooide informatie over Claus' voorouders en familieleden van de tweede graad, over wie tot nu toe nog niet zo vreselijk veel bekend was; men vraagt zich bij het lezen overigens af of in dit boek het gras niet net iets te ijverig voor de voeten van Clausbiograaf Mark Schaevers weggemaaid wordt.

Dwingt de manier waarop Wildemeersch in *Familiealbum* grossiert in citaten van en over Hugo Claus en ook waardevol nieuw bronnenmateriaal aanreikt tot bewondering, het blijft onduidelijk welke kant de auteur nu precies op wil met zijn verhaal. Dat is voor de Clausvorser des te frustrerender in die passages waarin Wildemeersch bij het verzamelen van al deze informatie wat minder nauwgezet te werk is gegaan. Dat is bijvoorbeeld het geval in zijn verslag van de 'toestanden' in Villa Berkenhof in Oostakker-Lourdes, waar de ouders van de schrijver

enkele maanden lang een pension voor ouden van dagen hebben uitgebaat. Een voor de Clausbiografie niet onbelangrijk iemand als Josephine Verbeke heet hier ‘Verbeke’ en verschillende andere residenten die in de bevolkingsregisters van Oostakker worden vermeld, ontbreken. Klaarblijkelijk baseert Wildemeersch zijn onderzoek vooral of zelfs uitsluitend op mondelinge bronnen. Jammer genoeg geldt dat ook voor wat de bezettingsperiode betreft. Uit niets in *Familiealbum* kan ik tenminste afleiden dat Wildemeersch – die zich met zijn laatste twee werken toch ook opwerpt als de ‘officieuze’ biograaf van Claus – dossiers uit het Krijgsauditoraat heeft geconsulteerd die nuttig kunnen zijn voor dit soort onderzoek: collaboratiedossiers van vrienden en familieleden van de jonge Claus bijvoorbeeld, of van andere figuren die in dit verband van grote invloed op hem zijn geweest. Onbevredigend is ook de informatie die verschaft wordt over Schlimper, de Duitse officier die een affaire begon met moeder Claus en model heeft gestaan voor een belangrijke personage in *Het verdriet van België*. *Familiealbum* bevat een niet eerder gepubliceerde foto waarop zowel Germaine Vanderlinden als haar vermoedelijke minnaar te zien zijn, maar wat Schlimpers voorgeschiedenis was, welke functie hij precies uitoefende en wat er later van hem is geworden: niets van dat alles komen we in dit boek te weten, zelfs niets eens de voornaam van de man. Misschien is dat ook allemaal niet achterhaalbaar, maar dat is niet het punt: in *Familiealbum* vind ik geen spoor van een dergelijke zoektocht.

Tekenend voor de enigszins voortvarende en snelle aanpak in deze studie is het feit dat een bijdrage over Claus’ ‘collaboratieverleden’ die kort voor of misschien zelfs tijdens de productie van *Familiealbum* in *Wetenschappelijke tijdingen* verscheen, in extremis in de bibliografie werd opgenomen.¹ De suggestie dat het ‘collaboratieverleden’

van de jonge Claus belangrijk kan zijn voor een beter begrip van diens fictie werd echter helemaal niet meegenomen in het verhaal. Daarmee kom ik tot de kern van mijn kritiek op dit zo snel na *Hugo Claus. De jonge jaren* gepubliceerd vervolgboek. Wat ik in *Familiealbum* mis, is de durf om de vinger op de wonde in Claus’ biografie te leggen en publiekelijk enkele prangende vragen te stellen over deze grote Vlaamse schrijver en serieuze kandidaat voor de Nobelprijs voor de Literatuur. Wat leert zijn fictie ons over de invloed van zijn thuismilieu en de cultuur waarin hij opgroeide op Claus’ ‘foute’ engagement tijdens de Tweede Wereldoorlog? Wat met de schuldgevoelens en met het kritische inzicht in het mechanisme van de totalitaire verleiding die de schrijver toch aan zijn traumatiserende collaboratie- en repressieverleden – en dat van zijn familie en menige vriend – heeft overgehouden? Leidt de sterk toegenomen informatie met betrekking tot deze episode uit diens leven tot een nieuwe, relevante lectuur van Claus’ werk? Wat zijn de methodologische implicaties van het een en ander, en welke theorieën zouden een nieuwe benadering van Claus’ fictie in het licht van zijn collaboratie- en repressietrauma wetenschappelijk kunnen onderbouwen?

Antwoorden op deze vragen bevat *Familiealbum* niet, eenvoudigweg omdat ook in dit boek het belang van de Tweede Wereldoorlog voor Claus’ fictie uiteindelijk wordt onderschat. Dat is merkwaardig, omdat Wildemeersch in dit verband toch enkele interessante feiten en documenten bovenwater heeft gekregen, zoals de handtekening van de veertienjarige Hugo Claus in het rouwregister van een door de DeVlag georganiseerde ‘heldenherdenking’ te Kortrijk.

¹ Zie K. Humbeek & A. Fuhrmann, Over de jonge jaren van Hugo Claus, in: *WT*, jg. 76, 2017, nr. 3, pp. 263-279.

En verder: een omstreeks 1930 gedrukt heiligenleven waarin vader Claus een onversneden pro-Germaanse toon aanslaat, een bezoek van zoon Hugo en zijn boezemvriend Anatole Ghekiere aan de kunstschilder Albert Servaes (een prominente figuur in de culturele collaboratie in Vlaanderen), in 1944, en natuurlijk ook de eerder vermelde foto van Germaine Vanderlinden met haar Duitse minnaar Schlimper. Maar geen van deze elementen wordt dus aangegrepen om een helder standpunt te formuleren over de betekenis van oorlog, collaboratie en repressie voor Claus' schrijverschap. Steeds weer vervalt Wildemeersch in de intussen klassieke interpretatie van diens werk, dat steevast in het teken wordt geplaatst van de artistieke autonomie van de schrijver en zijn tomeloze verlangen naar vrijheid dat op zijn beurt zijn surrealistisch getinte "afkeer van de familie en de opstand tegen de maatschappij, de godsdienst en het rationalisme" zou inspireren. Aan het slot van *Familiealbum* gebeurt er echter iets vreemds. Opeens voelt de auteur de nood om te wijzen op de aanwezigheid van oorlog, collaboratie en repressie in *De Oostakkerse gedichten* (1958). Volkomen terecht signaleert Wildemeersch dat in deze canonieke modernistische dichtbundel "een allusie te lezen valt op de jaren van het 'hakenkruis'" en "op de bevrijding door Canadese soldaten" alsook "een zinspeling op [de] naoorlogse repressie" in de vorm van het "herhaaldelijk opduikende beeld van de rechters". Jammer genoeg komen we niet te weten hoe deze allusie en die zinsspeling in *De Oostakkerse gedichten* – alsook in de ruimere context van Claus' werk – geïnterpreteerd zouden kunnen worden. Dat opvallende gebrek typeert bij het vele interessants dat in *Familiealbum* terug te vinden is Georges Wildemeersch' nieuwe studie.